

Görüşler

No 2070

ADANA HALKEVİ KÜLTÜR DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

Kurtuluş Günü
Atasözlerimizi İncelerken
Bugünkü Şiire ve Şaire Dair
Münteşir Hars
Orhun Abideleri
Marsı Defne Dallarile Boğalım
Kilikya krallığına ait bazı vak'alar
Akşehir
Baba (Hikâye)
Adanada Şive Hususiyetleri

Cavit Oral
Vehbi Evinç
Asyalı
İbrahim Onan
Şevki Berker
Nurettin Ünen
Şevki Berker
Sıtkı Uluata
Cemal Çetinel
Sait Toraman

ŞİİRLER

HAZÂN
HAZÂN
KURTULUŞ
S Ö Z
ANAMA MEKTUP
AKŞAM ve HATIRAM

YAHYA KEMAL
ŞEVKET KUTKAN
AZİZ ERYALAZ
HİLMİ S. ARTAN
CELÂL ŞİMŞEK
NECDET DEMİR

Ocak 1945

Sayı : 73

Görüşler

ADANA HALKEVİ KÜLTÜR DERGİSİ

CİLT : 8

O C A K 1945

Sayı : 73

KURTULUŞ GÜNÜ

5 Ocak Adana Kurtuluş Bayramında Milletvekilimiz Cavit Oral'ın Hitabesi

Aziz hemşerilerim.

İyi bir yıldönümü kutlulamak insan için daim neşe veren ve zevk alınan bir şeydir. Fakat bir vatan kurtuluşunun ve bir millet istiklâlinin yıldönümünü kutlulamaksa daima ölçüsüz bir heyecanın ve hudutsuz bir coşkunluğun tezahürü demektir. Millet hayatında öyle hadiseler ve öyle hatıralar vardır ki, bunları ne unutmak, ne ihmal etmek ve ne de zaman şartlarının tesadüflerine bırakmak mümkündür. Bu hatıralar her zaman canlı, her zaman bir hayatîyet halinde millet hâfızasında nesillerden nesillere, devirlerden devirlere ve milletin tarihi oluşu ve akışı içinde ebedileştirilmeye zaruret duyulan şeylerdir, realitelerdir. Çünkü bir milletin hayatında yurdseverliğe, istiklâl taparlığa ait parlak hatıralar, destanî menkıbeler birer myt halinde milletin kafasında ve kalbinde yer ve kuvvet buldukça, bunlar o milletin nesillerinin millî zevk ve heyecanının kaynağını teşkil ettikçe böyle bir millet için hiçbir an ne bir tehlike, ne bir endişe ve ne de bir düşman korkusu bahis mevzuu olamaz.

Onun için dünyanın kuruluşile başhyan ve büyüklük bir tarihin millî ve mazbut bir ananenin sahibi bulunan Türk milletin kahraman çocukları Adanalıların en mesut ve neş'eli günlerinde bile işgal devresine ait unutmıyacakları ve unutmamaları lâzımgelen ve içi çok acıklı hâdiseler ve fakat aynı zamanda çok şanlı hatıralarla dolu olan Adananın iki senelik kurtuluş mücadelesi ve bu mücadelenin tarihçesidir.

Unutmamamız lâzımgelir, çünkü kara günlerin ıstırap ve elemelerini çabuk unutan, millî kinî zayıf olan, vatan ve istiklâl davasında müsamahalı ve yumuşak ruhlu olan bir millet için iyi günlerin de bir kıymet ifadesi olamaz.

Bu sebeptendir ki; geçirdiğimiz ve Babil esaretinden farksız bulunan o işkenceli esaret devresinin hatıralarını hafızalarımızda ne kadar kuvvetle yaşatır, ne kadar sık sık canlandırırız hem bu gün kutlulamakta olduğumuz kurtuluş bayramının mânasını, kıymetini ve bugünkü huzurlu günlerimizin değerini

kolaylıkla anlamış olur ve hem de bu uyanıklık bizi daima bütün tehlikelerden koruması bulunur.

Kahraman hemşerilerim;

Bugün bu mutlu kurtuluş bayramımızın 23 ncü yıldönümünü tesit ederken biran için bugüne tekdüm eden hazin ve elemli devrenin tarih yapraklarını hep birlikte karıştıralım. Gözlerimizin önünde biran için birinci dünya harbinin o meşum ve zulmetli günlerini canlandıralım. Bunu yaptığımız takdirde neler hatırlamıyacak, ne kanlı ve tüyler ürpertici sahnelerle karşılaşmış olacağız? O zaman gözlerimizin önünde bu asil Türk milletin lûtfuna ve merhametine sığınarak her türlü refah ve saadete nail olmuş Ermeni haydutlarının, serseri çapulcularının işgal kuvvetlerinden yüz bularak Türk yuvalarına nasıl canavarca saldırdıklarını görmeyeceğiz? O zaman bugün şen ve mesut yaşayan şu gördüğünüz köylerimizin nasıl yakıldıklarını ve nasıl yıkıldıklarını mı şahit olacağız? O zaman saçlarından direğe bağlanarak cayır cayır yakılan kadınile onun gözleri önünde mahmuz ve süngü darbelerile parçalanmış mini mini yavrusunun yürekler yakan manzarası ile mi karşılaşmıyacağız?

Genç arkadaşlarım yeni yetişen kardeşlerim;

Bilhassa sizlere hitap ediyorum : Çünkü muhakkak ki, sizlerin içinde bu faciaları çok şükür ki, görmeyenler ve yaşamayanlarınız pek çoktur. Muhakkak ki, içinde esaret hayatını yaşamamış birçok bahtlılarınız bulunmaktadır.

Fakat bu işgal hatıralarını babalarınıza sorunuz. Annelerinizden o felâketti günlerin acıklı hatıralarını dinleyiniz. Evet tanıdıklarınız yaşlıların o kötü günler hakkındaki bilgilerine müracaat ediniz. Ve bu hatıraları yorulmadan tekrar tekrar anlatırınız. O işgal devresi esnasında anne ve babalarınızın gördükleri ve geçirdikleri ölüm, tehdit ve tehlikelerini ve bir millet varlığına ve benliğine karşı nasıl küstahça tecavüz edildiğini, bir millet mukaddesatına karşı nasıl el ve dil uzatıldığını hafızalarınıza nakşedecek bir surette dinleyiniz ve öğreniniz. Sonra her türlü müdafaa vasıtasından mahrum olan, hiç bir tür-

lû maddi korunma imkânlarına sahip olmıyan babaları-
nızı, kardeşlerinizi ve annelerinizi düşününüz! Düşününüz ki işgal kuvvetlerinin ve bunların techiz ettikleri çapulcuların en mükemmel silâhlarına karşı onların ne bir silâhı, ve bir tüfeği ve ne de bir topları vardı. Üstelik bir de hain bir padişahın hanin bir sadrazamı Toroslardan ötesi Türk değildir diye rek taşıle, toprağıle, havasile Türküm diyen hu güzel ve mübarek toprağın kahraman çocuklarının milli yurd davalarını kökünden sarsmak ve onları düşman esaretine ve müstemele olmağa razı etmeğe uğraşıyordu.

Düşününüz ki, şartlar bu derece imkânsızdı. Zaman bu derece elverişsizdi. Fakat ortada gidilecek iki yol vardı. Ya düşman işgaline ve esaretine katlanmak veya da gelecek her felâketi ve her tehlikeyi göze alarak silâha sarılmaktı. Silâh olmadığına göre milli izzeti nefsî korumak için dişile turnağıle bu mücadeleye girişmekti.

İşte babalarınız, kardeşleriniz bunu yaptılar. Onların benliklerine hâkim olan yurd ve istiklâl aşkile, milli kudretin hiç bir zaman zayıflamayan sağlam ve sarsılmaz inancı ve maneviyatı ve Torosların yüksek, karlı şahikalarından gürleyip gelen Mustafa Kemal'in, Çukurovalı ben varım senin bana inanın benim sana güvenim bu milli davayı halledecek en büyük bir teminatı, diyen ilâhi sesinde bu memleket çocukları milli şuurun ve milli iradenin harikalar yaratan teşkilatlanmasını buldu. Ve bu suretle; Çukurovalılar kendi dâvalarının kutsallığına inanmak, yurd mücadelesinde hiç bir fedakârlıktan kaçınmamak ve Atatürk'ün emrinde ve izinde yürümek sayesinde milli mücadele tarihimizin en önde ve en büyük kahramanları arasında mevki almak şerefini elde ettiler.

Fakat bu muvaffakiyet için iki yıl kar demediler. Kış demediler. Soğuktan yılmadılar. Sıcaktan kocunmadılar. Pazar aç kaldılar. Şu Torosların çalı diplerini, yosunlu mağaralarını çocuklarına yuva yaptılar. İnsan aklının ve mantığının tasavvur edemiyecégi yokluklar, yoksulluklar, çetin durumlarla karşılaştılar. Fakat bu vaziyetlerde bile milli birlik ve milli bütünlük içinde gevşemeyen, hız alan bir azim ve irade ile, yılmayan bir enerji ve cesaretle mücadele etmekten geri durmadılar. Hiç şüphe yok ki bu fedekârlık insan dilinin ve kaleminin ifade edemiyecégi bir şekilde pek büyüktü. Çünkü kiminin evi yandı, kiminin köyü yakıldı. Çocuk babasını, anne evlâdını, yosma gelin yigit kocasını kaybetti. Annesinin kuru memesinde ağlayarak ağıltan ölen mini mini yavrularımız da az değildi.

Fakat bu sefaletlere, bu kahredici şartlara rağmen milli metanet hiç bir zaman sarsılmadı. Bilâkis her felâket yeni bir mücadele enerjisine kaynak oldu. Çünkü çoluk çocuk, kadın erkek, genç ihtiyar her Çukurovalı için ideal olan tek gaye vatanın

kurtulması, istiklâlimize yeniden kavuşulmasıydı. Ve yine her Çukurovalı istiklâl ve yurd savaşı için bu ölüm ve dirim mücadelesine niçin girdiğini biliyor ve bu uğurda anne evlâdını, gelin kocasını çocuk babasını feda etmekten zerre kadar çekinmiyordu.

Ancak bu sayede ve her milletin katlanamıyacağı fedakârlıklarla bu memleket kurtuldu. Ancak istiklâlimizi bu fedakârlıklarla elde etmek imkânını bulabildik.

İşte hemşerim Adanalı, aziz hemşerim Çukurovalı sen bu kahramansın.

İşte genç arkadaşım, seninle birlikte burada bu şenliğe iştirak eden ve benim dilimde geçmişteki o felâketli günlerin üzüntülerini, yarattığı eşsiz ve esir milletlere örnek olan kahramanlıkların hatıralarını sakın ve vakurane bir tevazula dinleyen şu baban, bu ağabeyin şu asil ve cesur annen bu kahramandır.

Bunun için sen ey kahraman hemşerim; senin ve senin gibi nice sayısız ve adsız vatan çocuklarının yer yer mücadele ve kahramanlıklarıyla meydana getirilen bu muazzam Türk eserile, kurtuluş ve istiklâl abidesile ne kadar övünsen ve ne kadar gurur duysan bunlar senin en tabii haklarıdır. Çünkü sen büyük ve ebedî Şefimiz Atatürk'ün direktifinde gösterdiği kahramanlık ve harikalarıyla bu mesut günü yaratansın. Çünkü sen dillerde destan olan, gönüllerde yer bulan şanlı vatan menkıbelerine yeni bir Türk tarihinin ilk sayfasını ve büyüyen, yükselen yeni Cumhuriyet Türkiye'sinin Ankara muahedesiyle ilk temel taşı attın. Ve sen bilhassa ümitsiz ve esir milletlere gösterdin ve öğrettin ki vatan ve istiklâl mücadelesinde ne topa ve ne de tüfeğe bir ihtiyaç vardır. Yeter ki o vatanın çocukları yurdlarını engin bir sevgile sevsinler. Yeter ki hürriyet ve istiklâlleri uğrunda ölümden korkmamak kudretini kendilerinde bulsunlar. Yeter ki hürriyet ve istiklâlin ebedî hayranı ve âşığı olsunlar. İşte kahraman hemşerim bu gün tesit ettiğin bu parlak ve mesut bayram günü senin damarlarında şahlayan kanın ve asil Türk milletine has olan meziyet ve hasletlerin bir eseri bir neticesidir.

Sen dün büyük ve ebedî Atatürk'ün emrinde bu emsalsiz eseri yarattın. Hiç şüphe yok ki, beklenmiyen bir tehlike karşısında kaldığın günde Büyük ve Milli Sef İnönü'nün idaresinde bu eserine de üstün kahramanlık nazireleri yaratacaksın. Biz buna inanıyor ve buna iman ediyoruz. Ne mutlu Türküm diyene ve ne mutlu bağrından Atatürk ve İnönü çı karan Türk milletine.

Cavit ORAL

Hazân

Hazan ki durmadan evrakı sûbesü dökülür
Hazinesinden eteklere reng ü bû dökülür

Ne inkıraz-ı bahâran ki hân-ı yağmada
Şarâb mahzen-i Cem'den sebû sebû dökülür

Nevay-i neydir esên bâd cam-ı meydîr gül
Çemende eşğ ile sahba misal-i cû dökülür

Makam-ı pîr-i mugandan akarken âb ı hayat
Cihanda talie beyhude âb-ı rû dökülür

Hazan da erse Kemal el çeker mi canandan
Lebinden ol mehe îma-yi ârzü dökülür.

Yahya Kemal

Hazân

— Büyük Şair Yahya Kemal'e —

Nesîc-i lâ'li bahâran refû refû dökülür
Nedense zülf-i keder rûha mûbemû dökülür

Düşen bu ince ve yâkut-reng olan evrak
Cenan ı fasl ı hazandır ki sûbesü dökülür

Verir türaba bir ömrün bütün füsûnunu
Zeban-ı mûrg-ı çemenden tûfû tûfû dökülür

Geçerken ol büt-i fettân eteklerinde bahâr
Miyan-ı kûçe vü bâzâra güftüğü dökülür

Sabâh-ı vaslî umarken sema-yi kalbimize
O dilberin şeb-i müjgânı mûbemû dökülür

Bu bezme geç yetişen kemîdâa Şevket'ten
Huzûr-ı Hazret-i Üstâda serfûrû dökülür

Şevket Kutkan

Not :

Hiçbir iddiası olmıyan bu nazireyi üstâdın her beytî bir «beytül-gazel» olan bedîası ile yanyana görenlerin, boy ölçüşmek gibi bir hadsizliğe düştüğümüzü sanmamaları bilhassa rica olunur. Maksat, Büyük Şairin hangi gazelinin tanzir edildiğini anlatmaktır.

Ş. K.

Kurtuluş

Toroslar kararmıştı, sanki bir duvar gibi;
Gözlerin yaşı aktı durmıyan pınar gibi...
Yaslara bürünmüşün, gülmiyordun Adanal..
Kıskanıldın Türklükten göz koyan oldu sana.
Dünya yıkılmıştı da gök ve yerler karardıl..
Türkün Çukurovası kurtarıcı arardı...
Durmuyordu, içleri bir kurt kemiriyordu
Güzel Toros'un kızı kalbinden eriyordu!
Irmak kana boyandı... Durgun durgun akardı,
Buna akmak denmezdi, yürekleri yakardı...
Ormanlar baltalanmış, kuşlar ötmez olmuştu,
Sedleri yıkan nehrin güzel rengi solmuştu.
Çok uzak bir hayaldi kölelikten kurtulmak...
Aman Yarap, ne acı böyle kalpten burkulmak!
Yakışır mı bizlere öksüz görmek vatanı?..
Damarlarda hızlandı bu uğurda Türk kanı.
Bir sır gibi dolaştı dağların esen yeli,
Türk olanın mutlaka istiklâldir emelil..
Kayalardan aşan yel Toroslara ulaştı,
Bulanık aşan sular özlendi durulaştı.
Atlara kanat taktık, coşan sellerle coştuk,
Fırtına dinlemedik. şimşeklerle koşuştuk...
Bir çığ koptu sandılar Türkün bu son hızını,
Topladık göklerin biz, güneş, ay, yıldızını!..
Kurtuluş havaları dağıldı, dağa, taş;
Kuledeki bayrağın dalgası vurdu arş'a...
Akın oldu Torostan, Bozantıdan ovaya;
Kavuştuk Adanaya, koklaştık doya doya...
Katıldı önümüze kaçan yurt hırsızları;
Toros ufuklarından güldü Toros kızları...
Ey Adana, Adanal.. kahramansın Adanal..
Bugünlerden sonra da göz koydurtmaz Türk sanal..
Kanımızda özlük var, ey ormanlar tutuşun!..
Bugün Yıldönümüdür Adana kurtuluş'un...

Öğretmen Okulu Tarih Öğretmeni

Aziz Eryalaz

S Ö Z

Belki şu renk kıtlığında Tanrım,
Sevincinden çıldırabilir bu kalemin;
En sadık meyvaların bile günahkârı olabilir.
Şaşkına dönebilir şu çiçek, şu ağaç;
Belki de serin bir dağbaşıda
Taptaze rüyalarla, düşenebilir uyku.
Ve yorgun bir arzuyla
Sırsıklam olabilir şarkımız...

**

Fakat, ne kadar mavi olursa olsun,
Sevilemez gökyüzü;
Yolunmuş bir yığın saç halinde
Uzanmış ağlarken TOPRAK...

Hilmi S. Artan

Atasözlerimizi İncelerken

Yazan : VEHBİ EVİNC

Topluluk hayatımızı; iş gücü, ahlak, görgü ve görenek yönünden incelerken Atasözlerimizi de gözden geçirmemiz faydalı olur.

Atasözleri; bir milletin aklı selimini, görüş, anlayış kudretini; zekâ, ruh ve ahlak seviyesini göstermek bakımından önemli birer kaynaktırlar.

Atasözleri (Savlar) arasında her zaman bize ışık olacak, işlerimizde, hareketlerimizde aydın yolu ve nurlu gerçeği gösterecek fikir incileri olmakla beraber, bizi karanlık, bencil ve haris bir telkinle zehirleyecek olanları da çoktur. Bunları ayıklamak ve işimize yarayanları hayatımızın kılavuzu saymak; yarayanları ve tehlikeli olanları terketmek lâzımdır.

Bu yazımızda zararlı olan Atasözlerimizden bazıları üzerinde duracağız.

(Kime iyilik ettinse ondan sakın)

Niçin iyilik ettiğimizden sakınmalıyız? Bozuk mayalı ve ruhu fenalıkların karanlığında kararmış bir kimse, belki bir iyiliğe karşı nankörlük etmiş olabilir. Fakat bu, bütün insanlığın nankör olacağını göstermez. Netekim (Bir kahvenin kırk yıl natırı vardır) Atasözümüz, insanın iyiliği unutmamak vasfını açıklamaktadır.

Birincisi, soğuk bir tehditle, bizi iyilik etmekten menettiği halde, ikincisi buna zorlamaktadır. Hangisi daha insandır?

(İi için yanma nara, yak çubuğunu safanı ara)

İnsanı, hayvandan ayıran vasıflardan biri de, karşılıklı yardımlaşmayı emreden şuurlu bir topluluk içinde yaşama hakkına sahip olmasıdır. Şu halde hemcinsini düşünmesi, onun derdi ile dertlenme, onun sevinci ile gülmesi icabetmez mi? Bu Atasözü ise insanı, insanlıktan uzaklaştırmaktan başka ne yapıyor?

Mensup olduğu cemiyetin menfaatlerini, haklarını ayak altına alan, şahsî menfaatlerini herşeyden üstün sayan bencil kimselerin Türk sosyetesinde bugüne kadar işledikleri cinayetlerin tohumlarını bu Atasözlerinde bulabiliriz.

(Beni sokmayan yılan bin yaşasın)

(Gemisini kurtaran kaptandır)

Gibi bazı savlar vardır ki sadece (Kendini düşünme) yi alkışlamakta ve yalnız (Ben) in ihtirasını kamçılamaktadır.

Bu zararlı fikirleri, genel yönetim düsturu sayan bir toplulukta en eksik şey, şüphesizki, birlik ve tesianittir.

Yardımlaşma, karşılıklı sevgi ve ilgi olmanın bir cemiyette huzur ve saadet te düşünülemez.

Anama Mektup

Ana, bu gurbette sislendi gözüm,
Duyulmaz sesinin hasreti oldum.
Yitirdim senide şimdi öksüzüm
Ben kendi kendimin gurbeti oldum.

Sılanın gülleri bir hoş kokuyor
Ana, şu hasretlik beni yakıyor
Güz geldi ağaçlar yaprak döküyor
Düşen yaprakların sepeti oldum.

Her gülen yüz bana dokunur gider
Hayalin karşında bakınır gider
Gül açar el alem sokunur gider
Bense şu günlerin zahmeti oldum.

ŞİMŞEK der gurbette yanmak kaderim
Her geçen günleri ahlâ öderim
Hasretle bitecek ömrü niderim
Ben kendi çilemin zilleti oldum.

A. Celâl Şimşek

Akşam ve Hatıram

Gün batarken gönlüm sessiz ağlarda
İçimde hatıram canlanır dünden
Bir çoban gezinir karşı dağlarda
Rüzgarla kol kola geçer önümden..

Titrek hayallerden ince karanlık
Duygular dolaşır gibi düğünde.
Kalbimde dinlenir uçan ferahlık
Akşamdan akşama gün dönüşünde.

Erkek Lisesinden
Necdet Demir

(Rızkın seni arar bulur)

(Haline şükret zira beterin beteri var)

Soyundan olan ve miskinlik, tevekkül aşılayan, ileri hamleyle, teşebbüse engel olan Atasözleri de çok tehlikelidir.

(Pire itte, bit yığıtte bulunur.)

Ne gülünç meydan okuma. Fakat, kim kime meydan okuyor? Bitin korkunç bir afet halinde dağ gibi yığıtleri bile yere serdiğini sık sık duyduğumuz bu günlerde, bu Atasözünün cahil, ahmak ve pis insanları nasıl zehirlediğini yana yana görüyoruz.

Bütün bunlar, yüz yıllarca benliğimizi, enerjimizi, ahlakımızı bozmuş ve cemiyetimizi geri bırakan zararlı telkinler olmuştur.

Bu günkü ileri yaşayışımızı sağlamak için zararlı olan bu gibi Atasözlerimizden gençliğimizi, halkımızı korumak ve kötü tesirleri önlemek lâzımdır.

Bugünkü Şiire ve Şaire Dair

Yazan : ASYALI

I

Bu son yıllarda şekil ve kalite bakımından münakaşa kabul eder bir konu haline getirilen şiir, yaralı bir kartal gibi gökten yere inmiş bulunuyor.

Büyük şair, en büyük şair diye bir şey yok? Şair olmak vardır.

Hayatımızın dört mevsiminde bizi eleme, sevince, ümide ve şüpheye sürükleyen olguları san'atın potasında eriten ve kendi kudretinden katmasını bilen san'atçıdır.

Ve madem ki bu san'atçı bir insandır; elbette gökleri meleklerle bırakıp insanlara inecektir. Ve insanı olacaktır.

Şekil samimiyeti tahdid eder. San'atçı her konuda samimiyet hürriyet ister.

İnsanları ve insanları kemiren dertleri duymayan şair; göğün maviliğinden, buluttan, daldan, kuştan bahsetmeği hak edemez?

Yükselmek için ruhun da, kafanın da basamakları vardır.

Uzağı, mechlü tahayyül ederiz. Ve cidden en güzel ve en hisse yakın şiirleri muhayyilemizin sonsuzluğunda çiçeklerden bahçelerden toplarız. Fakat; bu hal denizi unutup ta köpükleri ile meşgul olmaktan öte varmaz.

Hakiki kıymetler suyun yüzünde değil; derinindedir.

Ve topraksız yer yüzü cenneti bir elsaneden başka nedir?

II

İki cihan harbi arası şiiri; gelenek anlamının amansız bir yıkıcısı oldu.

Yıkmaı daima kötüye yormak ta bir gelenektir. O da yıkıldı.

Uyuşukluğun hançerlenmesi demek olan bu hareket ruhi dinamizmin Edebiyat tarihine söz geçirmesidir.

San'atçı viedanına ve hasselerine çarpan hakikatı ruhunun hadiselerle bize verebilendir; dediğimize göre, ondan yalnız kuru bir Realizm beklemek tabiatile doğru olmaz.

İnsan olan san'atçı insandaki ihtirası, elem ve neşelerle sevimli olsun korkunç olsun asıl yüzü ile gösterebilecektir.

Realizmin Idealizimle bir mücadele olabileceği kanaati yoktur. Olmamalıdır. Var olan, olacakların da başıdır.

Bir yapı nasıl çatıdan başlamaz ise ve her yeni yapıda ilk ve hakiki başlangıç temelse, san'atta da Realizmdir. Bütün Edebi mesleklerin kavşak noktası burasıdır. Bütün yollar buradan geçer.

Edebi gelenekleri yıkan iki harp arası şiiri, icimai bünyemizde bağdaşmağa yeter bir kuvveti var mı, yok mu gibi bir mülâhaza fazladır. Yaptığı tesire bakılırsa bu konu üzerinde durmak boş sayılmaz.

III

Romantizm gibi akli ve taklidi olmaktan uzak bir edebi mesleke karşı meydana çıkan Realizm, 19. uncu asrın karakteridir.

Felsefede bile müşahede altına alınamayan şeyler beşeri idrak dışında bırakıldı. Pozitivizmin icaplarından olan bu hal Metafizike de bir cephe oldu. Ve gene Pozitivist kanaate göre tabiat ve insan kudreti üstünde kalan bütün müphem şeyler müsbet bilginin hudutları dışına çıkarıldı.

Sanat şeniyeti görmek ise hangi melekten olursa olsun san'atçı realist olmak lâzımdır.

Dünyamızın bu herc-ü mercinde bizi hayal iklimlerine götürecek şiirleri aramışızdır. Fakat bu madde asrının acılığını giderecek kuş civıltıları yanına hakikatın da sesini katmak gerekiyor.

Biz bu olguyu bütün ruh ve iştiaklarımızla arıyoruz.

İşte bu günkü şair kudretinin aynasını tabiat meşhumuna tutmuş bulunuyor. Dileğimiz, bayağılıkları olsun tiksinti vermeden bize aksettirebilsin. Ve kabul etmekte büyük bir fedakârlığa katlanmış olmalıyız.

Bu birbirlerine benzer misallerimizi genç şairler üzerinde devam ettirecek ve tatmin edilmeğe çalışacağız.

ASYALI

MÜNTEŞİR HARS

Yazan : İBRAHİM ONAN

Ziya Gökalp'in, insanı diğer hayvanlardan farklı kılan şu üç fonksiyon : « ilim, san'at, ahlak » yahut « doğru, güzel, iyi » ye dair görüşlerini şöyle hulâsa edebiliriz :

Bu fonksiyonların vukuu, ferdde bir irfanın inkişaf etmesile mümkün olur. İrfan demek, tabiatı, hâdiseleri tanımak, telakki etmek, anlamak demektir.

Bugün gördüğümüz belli başlı anlayış tarzlarını yahut irfan yollarını hatırlıyalım :

1 — keyfiyetci anlayış, felsefi anlayıştır ki, bilgi nazariyesi ve varlık telakkisi bu anlayışla meydana gelir. Allah fikri bu mevzuun en umumî bir bahsidir.

2 — Kemiyetci anlayış. İlmî anlayıştır ki, her hâdiseyi, o hâdiseye ait miktarlar arasında bir bağıntı aramak suretile anlamaktır.

Bağıntı bulunduğu kanat hasıl olursa fonksiyon ve tabiat kanunu fikri meydana gelir. Klâsik fizik bu halin belli başlı bir misalidir. Bağıntı bulunamayacağına kanaat hasıl olursa probabilité fikri meydana gelir. Modern fizik bu cihete doğru gidiyor.

3 — San'at yolile anlayış. Hislerimize öyle dokunulunki bu dokunmalar bize bir hâdisenin özlenen tesirini, özlenen bir tipi, özlenen bir fikri tahayyül ettirsin; bize bir yükseliş alemi açsın. edebiyat, heykeltıraşlık, resim, müzik, mimari bu halin başlıca misallerini toplayan müesseselerdir.

4 — Hareket yolile anlayış. Bir kahramanın, bir ilim adamının yahut herhangi bir tipik adamın hayatı sınırlarımız üzerinde öyle tesir ederki, zihnîmizde bir tip, bir fikir canlanır. Bu irfanın ve anlayışın hasıl olup gelişmesini gözden geçirelim :

Şu iki halden biri vaki olabilir :

1 — Cemiyette ibda etmek ihtiyaç ve zarureti şeklinde bir buhran hasıl olur. Cemiyet ferdi, bu buhrana katılmağa hazırlar. ferd, kendini bu buhrana kaplır. Meselâ : bir mabud ibda etmek ihtiyaç ve zaruret şeklinde bir buhran mevcut olup cemiyeti, ferdi bu buhrana kapılmağa hazırlar ve ferd kendisini bu buhrana kaplır. Allah fikri edinir. Gücü yeterse, buna kendisine mahsus bir şekil verir. Ferd faaldir.

Cemiyette, hâdiseler nasıl oluyor? diye bir anlayış sistemi ibda etmek ihtiyaç ve zarureti şeklinde bir buhran mevcut olup cemiyet ferdi bu buhrana kapılmağa hazırlar. Ferd kendini buna kaplır.

O sahada faal olur. Meselâ fizik hâdiseleri veya biyoloji hâdiseleri karşısında faalleşip bu sahalarda çalışarak neticeler alan büyük âlimler ve cazibe izafiyet sistemleri gibi.

Yahut, daha güzeli ibda etmek ihtiyacı şeklinde bir buhran hasıl olur. Cemiyet, ferdi bu buhrana kapılmağa hazırlamıştır. Ferd buna kendini kaplır. Meselâ insandaki güzellikler karşısında faalleşip bu sahada çalışarak bir Venüs vücudu, bir Jokond bisti yahut ilâhî azametini güzelliğini gözönüne koyacak bir mabed : Süleymaniye, yahut hürriyet aşkının mevzuu olan güzelliği anlatmak için

Ey bu yolda sıralanan gazi tepeler
Siz de koşup geldiniz bilerseniz eğer
Bilseniz Dumlupınar önünde yerin
Ayini var hürriyete tapınanların

Mısralarının meydana gelmesi yahut bir kemanın hasıl ettiği ihtizazın sınırlarımıza dokunması ruhumuzun füsunlu bir tesire kapılıp bir hâdisedeki zevk usaresini emer gibi hissetmesi için ses kompozisyonları ibda etmek ihtiyaç ve zarureti karşısında kâlanları düşünelim. Bunlar, ibda etmek ihtiyaç ve zarureti şeklindeki bir buhrana kapılmışlardır. Sanat eserleriyle haşrolurlar veya sanatkâr olurlar.

Yahut, cemiyette her hangi bir ibda ihtiyaç ve zaruretinin buhranına kapılıp müsbet neticelere doğru ilerlemiş bir ilim adamının veya sanatkârın veya bir kahramanın hayatına bakarak onun hayatındaki acının zevkini tadıp fani zevklerden vazgeçerek o adamın yolunu takibetmek, yahut bilâkis, menfur bir tipten mülhem olarak onun çirkef içinde uzanan yolunun aksini takibetmek.

Dikkat edilirse, bu halde, herhangi bir sahadaki irfanda ferd, faaldir. İrfan, cemiyetin ferdleri kapıp faal hale getirmesi suretile intişar etmektedir. Bu tarz irfanda açıkça, şu iki karakter görünür :

1 — Şuur mustakildir. Çünkü ferd faaldir.

2 — Cemiyet canlıdır. Çünkü ferdin faaliyetine engel değildir.

Bu suretle, herhangi bir sahada cemiyet te fertle birlikte tekâmül eder. Meselâ ilim sahasında san'at, ahlak, iktisat, aile, siyaset.. ilâh.. sahalarda.. ve bu sahalarda hiç biri başlıbaşına bir cemiyet ihtiva etmediğinden bunların herhangi birine ait olan bir inkişaf, bir tekâsüs ve buhran, bütünlük kriteriyumu

Orhun Âbideleri ve Ortazaman Türklerinde Devlet Teşkilâtı

Yazan : ŞEVKİ BERKER

İzmir İnönü Lisesi Tarih Öğretmeni

— Geçen Sayıdan Devam —

Türklerin hukuku düvele ait telâkîleri de çok inkişaf etmiştir. Türk hanları tarafından komşu hükümdarlara yazılan mektuplar, Türk beynelmilel münasebetinin mahiyetini gösterir.

Mektuplar muhteviyatı tetkik edilirse yalnız Ortazaman Türklerinin değil, İlkzamanlar'da yaşayan büyük Hun Türklerinin dahi bu günkü beynelmilel siyasetin inceliklerine vakıf oldukları anlaşılır. Çin salnameleri bu hususta lâzım gelen malûmatı vermektedirler.

Türklerin, muahede ahkâmına riayet ettiklerine misal olmak üzere büyük Hun İmparatoru Mete'nin Çin İmparatoruna yazdığı mektubu maalen naklediyoruz :

“Tanrı tarafından tayin edilmiş büyük Hun Tanrıkutu Çin İmparatorunu selâmlar. Geçenlerde Çin İmparatorunun sulh ve karabete dair yazdığı mektup alınmıştır. Ve bu iş iki tarafın rızası ile hallolunmuştur. (Mete, Çin İmparatorunun kızile evlenmişti.) Çin hudut memurları garp Prensini tahkir etmişler ve Prens de benim müsaademi almadan başkalarının teşviki üzerine Çin memurları ile müsademeye başlamış ve bu suretle aramızda mevcut muahede hilâfında hareket etmiştir. Aramızdaki biraderane karabeti, ihlâl etmiş ve Han Sülâlesi'ni komşu bir devlete karşı düşman bir vaziyete sokmuştur. Çin İmparatorundan iki mektup alınmıştır. Cevabı mektubu hamil sefir henüz geri dönmemiştir. Keza Çin elçisi de avdet etmemiştir. Bu hal iki devlet arasında sui tefehhümü ve gayri matlup hareketleri mucip olmuştur.

Muahedenin bozulması, ufak memurların hareketi neticesi olduğundan Garp Prensini cezalandırmak için, Yueçiler üzerine sevkettik. Tanrının iradesi askerlerimiz sihat ve afiyette, atlarımız kuvvette olduğundan ordumuz Yueçilere karşı büyük bir zafer kazandı. Kılıcımızın keskinliği sayesinde hepsini itaata mecbur ettik. Yueçileri, Vusunları v. s... cem'an yirmi altı halk ve ülkelerini hâkimiyetimiz altına aldık. Bu arazinin ahali bizim ordumuzda asker oldular ve bizimle bir halk teşkil ettiler.

Şimal ülkelerinde asayişin temin ettikten sonra muharebeyi durdurmak, askerleri istirahat ettirmek, atları olatmak istiyorum. Aramızda geçen vak'aları unutarak eski muahedeyi teedit etmek istiyorum... Evvelki gibi, hudutlarda ahali rahat etsin; ufak çocuklar büyüsün. ihtiyaçları rahat rahat ömürlerini ikmal etsinler. Batından batına halk sulh ve asayişten müstefit olsun.

Şimdiye kadar Çin İmparatorundan cevap alınmadığından bir mektupla bir deve, iki at ve dört araba atı göndermeğe cesaret ediyorum. Eğer İmparatorca Hunların hududa yaklaşmaları matlup değilse, memurlara ve halka huduttan uzak yerleşmelerini emretmelidirler.

“ Bu mektup, bundan 2000 sene evvel yaşamış bir Türk imparatorunun siyasi düşüncelerinden bir nümunedir. Mektubu alan İmparator ve Çin büyükleri, Hunlarla muharebe mümkün olup olmadığını münakaşa ediyorlar. Nihayet Mete ile muharebenin gayet ağır olacağını anladıklarından Hunların, huduttan çekilmek şartı ile yaptıkları sulh teklifini kabul ediyorlar. Çin İmparatoru Mete'ye yazdığı mukabil mektupta : “ Fikirlerinizi tasvip ediyorum, eski devrin mukaddes ve büyük padişahları dahi bu tarzda düşünmüşlerdir, diyor ve mektupla beraber bir çok hediyeler gönderiyor. Bu diplomatik münasebet M. E. 176 tarihlerinde vaki oluyor. Mektup muhteviyatı tetkik edilecek olursa şu neticeleri elde ederiz.

I — Bu mektubu yazan İmparator ve tebaası medeni insalardır. Eski Türk telâkkisinde dahi milletler arasındaki siyasi münasebetin esası sulhtur. Harp, muahedenin bozulması ile hasıl olan bir sui tefehhüm neticesidir.

II — Milletler arasındaki münasebet, muahede denilen uzlaşmalara istinat eder. Muahedeye uygun bir surette hareket etmek devletlerin vazifesidir.

III — Devletler arasındaki münasebet, elçiler ve sefirler vasıtası ile temin edilir. Elçinin masuniyeti harp halinde bile muteberdir. Elçiye zaval yok tabiri yalnız bir darbimesel değil, aynı zamanda hukukî bir esastır.

IV — Hunlar, memleketler arasındaki sulh ve asayişin dostluk esaslarını idame edebilmek için, sülâleler arasında sühriyet tesisine çalışırlardı.

V — Bu mektup, üslûp itibarı ile ancak zamanımızda yazılan diplomatik bir mektup tarzındadır. Zahiren gayet nazik bir üslûp ile Mete Çinlileri tehdit ediyor. Mete yalnız Hun tarihinin değil, bütün Türk tarihinin en büyük simalarından biridir... (23)

Türk hükümdarı, diğer hükümdarlarla aktettiği Baçığ adlı muahedeye riayet etmeyi ahlâkî bir kaide telâkki ederdi. Bu kaide sayesinde beynelmilel

— Devamı Sahife 12 de —

(23) Prof. Sadri Maksudi, Türk Hukuk Tarihî, taş basma (Hulâsa edilerek, s. 50 — 52).

MARS'I

Defne Dallariyle Boğalım

1 — Harp Devletlerin Eseridir

Yazan : Nurettin ÜNEN

— 72 inci Sayıdan Devam —

Hülâsa, kanun, hukuku tayin ve tesbit eden bir vasıta olmadıkça hukuk, kanunun verebileceği bir selâhiyet olamaz. Ve hakkın yani hakka göre tanzim edilmiş kanun müeyyidesi sadece devlet oldukça, hakkın her zaman için zayı olması yahut şu veya bu telakkiye göre değişmesi beklenebilir. Devletlerin zaman zaman, hodbehot milletleri harbe sürükliyerek hayat ve huzur haklarını selbeylemeleri de buna misaldir. Biz öyle bir devlet istiyoruz ki, selâhiyet ve nüfuz hududlarını, tecavüz ettiği takdirde gene bizzat kendi cüzüleri tarafından muhalefet görebilsin. Fakat ana yasalar, meclisler, devlet şuraları, matbuat hürriyeti, partiler, kuvvetlerin tefriki, plebisitler bütün bunlar birer müeyyide gibi görünmekte ise de devletlerin ihtisarlarını önlemeğe kâfi gelmez.

Hukuk içtimâî hayatın nazımı imiş. Eğer bu hayatı tanzim etmiş ise böyle bir hayatın nazımı olmakla hiç de iftihar etmemelidir. Zira ortada henüz tanzim edilmiş bir hayat yoktur.

Hukukun müeyyidesi olan devlet de, kanun ve nizamların mahsulü imiş. Bizce kanun ve nizamlar devletin mahsulüdür. Bunun ters söylenmiş bir lâf olduğu anlaşılıyor. Zira Devlet kanun ve nizamlar mahsulü olsa ve onlar tarafından idare edilseydi harp gibi felâketlere mahal kalmazdı. Kanun ve nizamların el'an hedefe ulaşmaması, bizce devletin bir eseri oluşu neticesidir. Bu itibarla devlet ne kadar olgunlaşsın kanun ve nizamlar da o nisbette tekemmül edecek. Mahaza hangisi hangisinden hasıl olursa olsun içtimâî teşekküller yüzde yüz insan eseridir. İnsan yükseldikçe eserleri de yükselecektir. İşte insanlar bu gayeye erişebilmek için seciyelerinin asıl kısımlarından ilham alarak ve zekâlarını kullanarak mevcut devlet şekillerini islâh etmelidirler. Hak, kanun, ahlâk bunlar ergeç terbiye sayesinde lâzık oldukları mevkii alabilirler. Fakat bunun neticesini beklemeğe artık insanların takatı kalmamıştır. Susanılan huzur ve sükûna bir an evvel kavuşabilmek için milletler her fırsatta teşkilâtlarını büyük bir itina ile islâh etmelidirler. İçtimâî seviyenin yükselmesini beklemek uzun asırlara mütevakıftır.

Bir Millet Düşmanından Aldığı İntikamla Yeni ve Mukabil Bir Kinin Tohumunu Ekmış Olur!

İptidai bir his olan kin, belli başlı harp sebeplerindendir. Kin güttüğü kocasını intikam hırsı ile atladan kadınlar, işinden çıkarıldığı için kin güttüğü amirine suikast yapanlar, kin ve intikam hırsı ile memleketini düşmana satanlar V. S. Eski devirlerde kan gütmeye âdeti vardı. Bu hal vahşilerde el'an bakıdır. Bir adamı öldüren kimsenin sülâlesini, mukabil taraf kökünden kazıma and içer, bu his milletlerde harp şeklinde tecelli eder. Mağlûp bir millet galibine karşı kin güder ve intikam için fırsat bekler.

Bugün dahi intikam hislerinin cari olması, beşeriyetin henüz olgunlaşmadığını iptidai hislerden henüz sıyrılmadığını isbat etmektedir. Fransız — Alman antipatisinde topraktan ziyade his hâkimdir. (Fransadan nefret edilen yer Almanyadır) diyen Alman Folklorü ve halk psikolojisi buna misaldir. Alsas-Loren gibi. Alman — Fransız milletlerini devamlı bir boğuşmaya sürükleyen sembolik bir kinin dünya siyasetine kadar tesiri malumdur. Tarihte neticesiz biten harpler hemen hemen pek azdır. Mutlak bir taraf galip bir taraf mağlûptur. İşte bu mağlûbiyetler kin ve intikam hislerine, galibiyetlerde endişe ve ümitsizliğe vesiledir. Napolyon Almanyayı hallaç pamuğu gibi attı. Almanlar da bu kinle 1870 intikamını yarattılar. Fransa bununla kendisini ödemiş farzetmiyerek 1914 de öç aldı. Fakat bu sefer hukuk, şeref, müsavat iddiasında bulunan Almanyaya karşı kendisini emniyette göremedi. Alman kini o kadar derindi ki Fransanın uysallığına rağmen 1939 yılı harp başladı. Fransa acınacak hale düştü. muharebe 1918 deki mütarekenin kararlaştığı mahalde yapıldı. Fakat Fransa büyük bir devlettir. Elbet belini doğrultacak iş tersine dönecektir. Bu sefer de Almanya emniyetsizliğe huzursuzluğa düşecek, çünkü Fransa tıpkı Almanya gibi hak ve şeref istiyecek ve mutlak bu yüzden yeni bir harp doğacaktır. Zaten tarihin tekerrür eder gibi görünmesi şartların aynı hususiyeti muhafaza etmiş olmalarındandır. Hasılı kin yüzünden bu harpler kısa veya uzun fasılalarla

devrin edip gibisidir. Çırtıklarının yemec tabaklarına Alsas-Loreni unutmaz sözünü yazan bir milletin kin, düma harplere vesile olacaktır. Sıra ile Parisin ve Berlinin çiğnenmesi şimdiye kadar bir hak ve kazanç temin etmemiştir. Şimdiden sonra edecek değildir. Buna rağmen (Laşeler çürüsün, Almanlardan başka necip adamlar yoktur) diyen Almanların düşmanlarından intikam alabilmek için sayısız milletleri perişan etmekte beis görmeyecek derecede gözleri kararmıştır.

Halbuki hiç bir millet intikamla mahvedilemez. Mahvolmuş görülen milletler hakikatte kendi kendilerini yok etmişlerdir. Bu bilindiği halde halâ harpten medet uman insanlığın medenî cilâsı altında aklı selime hâkim kin gibi hayvanî bir hissin g'zlendiği görülmektedir. Türk milleti kendinde münazzehdir. Kuriuluş mücadelesini, o kara günleri görenler, o harpte sevdiklerini kaybedenler, halâ içimizde yaşamaktadır. Halbuki biz Lozandan sonra Yunanla kardeşçe elele verdik Balkan paktını imzaladık. 1939 harbinde Yunanistan düşüncü Türk milleti büyük bir istirap duydu. Yunanistanın bu felâketinden sevinmek ve faydalanmak şöyle dursun, vesika ile ekmek yediğimiz haldе ona vapur doluları yardımda bulunduk. İşin garibi, Yunanistana erzak taşıyan vapurun ismi «Kurtuluş» tu. Yani Yunan zulmünden bizi kurtaran bir savaşın adı. Ondan sonra erzak taşımağa devam eden vapurun adı da Duml Pınardır. Dumlu pınar, Türk vatanının hariminde bir yerdir. Orada vahşet yapan düşman mahvedilmiştir. Ve savaşın adını taşıyan vapur, o dünkü düşmana bugün erzak taşımaktadır. Tarihin en garip cilvesi de şudur: Türk milletinin başında «İnönü» adını taşıyan bir şef vardır. O Şef bu ismi Türk milletini mahva azmeden Yunanlıları yendiği bir harpten dolayı almıştır.

Türkler, asırlarda bir nasip olan fırsatları bile rek kaçırmakla faziletin timsali olmuşlardır. Çünkü yaralıya kurşun atmak bu milletin şırası değildir. Yaralıya düşman da olsa ekmek sunmak bu milletin hasletlerindendir. Biz bu satırları Yunanlıların başlarına kakmak için değil, milletlerin isterlerse kin hissinden sıyrılarak, insanca yaşamının imkânını bulabileceklerini ve Türklerin buna büyük bir misal teşkil ettiğini göstermek için yazdık.

Gazetelerde okuduğumuza göre, Yunanistanda yüz binlerce insan açlıktan ölüyor, sağ kalabilenler ot yiyor, sokaklarda açlıktan ölenleri çöp arabaları toplayor, süprüntü tenekeleri başında kavgalar oluyor, Analar cenaze masrafı yapmamak için çocuklarının cesedlerini pencereden atıyorlar ve ya gece gömüyorlarmış, eminiz ki; bu acı haberler dolayısıyla kurtuluş savaşında evlâdını kaybeden Türk analarının bile boğazlarından içlerine sinerek bir lokma ekmek geçmemiştir.

İnsanlarda kine bedel merhamet, şefkat afv, musamaha gibi yüksek duygular da vardır. Bunlar inkişaf ettirilmelidir. İşte biz bu hislerle dünkü düşmanlarımızla dost olduk.

Her halde Almanlar İngilizlerden, Türkler kadar çile çekmemiştir. Bugün müttefikimizdir. Halbuki Alman kini bütün şiddetini muhafaza etmiştir. 1915 de şöyle denmişti: Dünyanın bütün riyakârlığının merkezi, yuvası ve son penahı Taymis nehri üzerinde kâindir; tahrir edilmelidir. Shakespeare'in Nenton'un, Fardy'nin mezarlarına aslâ hürmet olunmayacak. Helâk olmadıkça, yahut itlâf edilmedikçe bir kıtai tarik ile hakiki bir huzur ve müsalemet mevcut olamaz. bu şakiye (Yani İngiltereye) karşı mübareze Vaterland'ın hayat ve namusu için mübarezeneden fazla bir şey değildir. Bu mübareze, kürei arz üzerinde namus perverliğin mevcudiyetini temin için bir ehlihalip seferidir. Bu sözler ve bu sözleri söyleyen milletlerin halâ dalaşmakta olmaları da gösterir ki, kin eski şiddetinden henüz bir zerresini bile kaybetmemiştir. Eski kinlerin sebep olduğu bu boğuşmalar, yeni ve daha şiddetli kinleri doğurmuştur.

Hasılı kin, siyasi, dini, iktisadi, ırkî, ananevi anlaşmazlıklardan çıkar; harple neticelenir. Fakat alınan intikamlarla hiç bir şey elde edilemediği gibi edilemeyecektir de.. ve mukabil kinlere sebep olacağından huzursuzluktan gayri bir netice vermiyecektir.

Netice: İnsanlarda görüşler değiştikçe, anlaşmazlıkların da sonu olmayacaktır. Gerginlikleri kinle değil aklı selimle halletmek medenî insanlığın şırası olmalıdır. «Kinim, Dinimdir», diyen milletler, şimdiye kadar acaba intikam sayesinde ne elde edebilmiştir?

Geçim darlığına sebep nüfus çokluğu ise, bunu önlemek için harpten gayri tedbirlere baş vurmak imkânı her zaman mevcuttur.

Nüfus çokluğu, müstevililerin ta ilk devirlerden beri dayandıkları bahanelerden biridir. Roma imparatorluğuna şimalden sarkan Cermen istilâları buna misaldir. bugün dahi kavimlerin göçüne benzer med ve cezirler devam etmektedir. Fakat bu günkü medenî milletler için böyle bir mucip sebebe dayanmak oldukça gülünçtür.

Yeni zamanlardaki buhran ve işsizlik gibi halter, nüfus fazlalığından ziyade, kapitalin mahdut ellere birikmesi neticesidir.

Dünya halen mevcut nüfusun bir kaç mislini doyurabilecek kabiliyettir. Mevzii nisbetsizlikler bir buhrana belki vesile olabilir. Fakat bunu milletler arası ekonomik bir düzenle denkleştirmek mümkündür. Mahaza, biz böyle muvanesizliği kabul etmiyoruz. Bu iddia olsa olsa hayat hakkındaki telâkki farklarından doğmaktadır. Muhteris ve müşkil-pesent bir milletle, mütevazi, kanaatkâr bir milletin arzu ve istekleri arasında büyük farklar vardır. İşsiz bir avrupalı, orta halli bir asyalıdan her halde daha bahtiyardır. Orta halli bir Fransız durumundan şikâyetçidir.

Kilikya Krallığına Ait Bazı Vak'alar

Bibliyografya : Türkiyat Mecmuası II, S. 199-203

Bu yazı, Ermeni müverrihlerinin verdikleri malumatı bir arada toplamak için yukarıdaki eserden hemen ayrı ayrı alınmıştır.

Yazan : ŞEVKİ BERKER

İzmir İnönü Lisesi Tarih Öğretmeni

A. — Ermenistan Kralı Hatum ve icraatı — Kilikya Kralı Hatum Selçuk sultanının Moğollar tarafından mağlup edildiğini görünce, onlara muhteşem hediyeleri hamil elçiler gönderdi. Maksudı Moğollara inkiyadını arzetmek ve onlarla sulh muahedesi yapmaktır.

Elçiler büyük kapıya gelince, Prens Celal tarafından, Baycu Nüyn'a ve Çarmanın zevcesi Eltina hatuna takdim edildi. Baycu Nüyn elçilerin ne için geldiklerini öğrendikten ve getirdikleri hedizeleri gözden geçirdikten sonra, Kralın nezdine iltica etmiş olan sultanın valdesini, zevcesini ve kızını kendilerine teslim etmesini talep etti. Bu talep Kral Hatum'u pek kederlendirdi; ve: «oğlum Leon'u istemelerini tercih ederdim.» dedi. Fakat onlardan korktuğu ve red cevabı verirse büyük felâketleri üzerine celbedeceği için, ister istemez, bu prensesleri onların eline teslim etti. Aynı zamanda onları almağa gelenlere karşı pek semih davrandı. Bunlar da avdetlerinde Prensleri, kumandanları Baycuya ve diğer genelallere takdim ettiler. Bunlar, Prensleri temellükleri de görünce, çok memnun oldular. Ve kralın adamlarına bir hayli iltifat gösterdiler. Gerek kendilerine gerek atlarına bütün kış müddetince tayinat tahsis ettiler. Filhakika ilkbaharda Kilikya'ya avdetlerinde onlara refakat etmek fikrinde idiler. Bu suretle kralın elçileriyle bir dostluk muahedesi aktettiler ve kendi dillerince yazılmış olan ve Al damga (1) tesmiye ettikleri bir nameyi bu elçilere tevdi ettiler. Sultana karşı yeni bir taarruzda bulunmak için ilkbahara kadar beklediler.

B — Kilikya'da Lamprön Prensi Konstantin'in isyanı — II. Leon'un hükümları olduğu memleketler içinde Lamprön (2) tesmiye olunan zaptı gayri kabıl bir kale vardı. Bunun sahibi olan Hetum ismindeki Prens, Leon'a karşı isyan etti. Leon, mükerrer gayretlerine rağmen, onu itaat altına alamadı. Fakat kardeşi III. Rupen'in kızını oğlu Öşin'e vereceğini yadederek, Hetum'u kandırmağa muvaffak oldu. Onu oğullarıyla beraber yakaladı. Türlü işkencelerle onların elinden kâfiyelerini aldı. Oraya kraliçeler kraliçesi (3) namını taşıyan valdesini ikame etti. Ve burasını ailesine ait bir (Has — apaneg) gibi muhafaza edeceğini, aksi takdirde afroz olmağı göze aldığını tahriren tesbit etti ve «burasını her hangi bir kimseye terk edersem Allahın lâneti üzerine gel.

sin.» diyerek, kaleyi hanedanına mahsus olarak saklamağa kendi kendine yemin etti. «Çünkü, diyordu, duvarlarının rasanetine güvenerek sahipleri daima isyan etti.» Leon vefat edip kızı İzabel yerine geçince prensler prensi «Konstantin» Katolikos Jan Ohans v. s. büyüklerle anlaşmış henüz pek genç olan oğlu Hetum'u, Antakya prensinin oğlu olup hapse atılmış olan Filip'in yerine, Leon'un kızı ile evlendirerek tahta oturttu.

Konstantin, Hetum'u oğlu olup, kendisi gibi Konstantin tesmiye olunan kayın biraderinin muavenetini temin için (4), ailesine has olmak üzere Lamkrön kalesini kendisine iade ve oğlunun sakatlığını (5) uhdesine tefviz etti. Fakat konstantin bir müddet sonra, babasının âdetlerine göre, hemşiresinin oğlu kral Hetum'a isyan etti. Kralın babası konstantin, bizzat Kral, bütün gayretlerine rağmen onu tedip edemediler. Âsi, Selçuk sultanının yardımından kuvvet alarak itaatsizlikle sebat ediyordu. Selçuk sultanı Moğollar tarafından firare mecbur edilince kral, konstantin'in sığındığı kale müstesna olmak üzere, Lamprön civarındaki köyleri itaat altına aldı.

Bu prens, krala elçiler gönderip sulh talep etti; ve oğullarını, rehine olmak ve hizmetinde bulunmak üzere göndermeği vadedip, buna mukabil, kaleyi muhafaza için kendisine müsaade verilmesini şart kıldı. Hetum buna muvafakat etmek istemedi. Konstantin tekliflerini iki üç defa tekit etti. Kral ve oğlu aynı suretle bu teklifleri tekrar reddettiler; bunun

(1) Büyük Han'ın mühürü ile ve altın yaldızla mühürlenmiş bir Yarlığ yani Fermanıdır.

(2) Bu mevki bugün «Namrun kalesi», ismini taşır; Tarsusun şimali garbisinde ve iki günlük mesafede Toros boğazlarından biri içindedir. Bu kale, Rum imparatorluğuna tabi Hetomiyen Prensleri ailesine ait idi. Bu prenslerin menşei ve şecereleri hakkında Ermeni tarihi üzerine tetkikat adlı eserde tafsilât vardır.

(3) Rita (Margarit), Hetomiyen ailesine mensup Sempat'in kızıdır. II. Leon'un babası Sedefane ile izdivaç etmişti.

(4) Ed. Dulaurier burada Ermeni tarihine ait bir hayli malumat vermektedir.

(5) İran'ı takliden Ermeni saraylarına alınmış olan bu taç giydirci memuriyeti hakkında Dulaurier tafsilât vermektedir.

üzerine Konstantin Konya'ya gitti; ve kralın düşmanı olan Selçuk sultanının askerlerini yanına alıp, kralın askerleri karargâhlarına müteferrik bir halde dağılmış bulundukları bir anda, birden bire bastırdı. Kilikya'nın içlerine kadar girdi. İntikam kasdile bir çok köyleri ve tarlaları yakıp yıkarak ahalisini esir ve bir çok hristiyanları katil, mallarını yağma etti.

Bu felâketlere şahit olan kral kuvverlerini topladı ve mukabil hücumla onları tamamen mahvetti. Yalnız mutaarrız, ancak bir avuç askerle kaçıp kurtulmağa muvaffak olabildi. Kral onu yedi defa bozgunluğa uğrattı. Mağlup Konstantin, kalesine sığınarak bir adım daha öteye çıkmağa cesaret edemedi. (bk. Ed. Dulaurier, Ermeni müverrihlerine nazaran Moğollar' (Türkiyat mecmuası, İst., II s. 182 — 183)

C. — Ermenistan Kralı Hetum'un Batu ile Mengü hanın nezdine gitmesi (6) — Kilikya'da Sis şehrinde hükümları olan kral Hetum) Ordu Başkumandanı kardeşi Sempat'i evvelce kıymetli hediyeleri hamilen Kuyük hanın nezdine gönderilmişti. Sempat parlak surette kabul edildikten sonra, tevcih yarlıklarını alarak geri döndü. Mengühan tahta geçtiği zaman, (Hakanın babası) ünvanını taşıyan ve sayısız ordularıyla şimal taraflarında ve Hazar denizine dökülen Etıl (İtil) adındaki büyük nehriin sahillerinde oturan Batu, kral Hatum'a haber göndererek hem kendisini hem de Mengü hanı gelip ziyaret etmesi için davet etti.

Batudan pek ziyade horkan Hetum, kıyafetini değiştirerek gizlice hareket etti. Çünkü, Hetum Moğolların mütefiki olmak hasebile, komşusu Türklerin hükümdarı Selçuk sultanı Alâettinin husumetini celbetmişti. Sultanın arazisi dahilinden sür'atle geçerek on iki günde Kars'a vasil oldu. Şark Mogol ordusu kumandanı Baycu Nüyn'i v. s. ümera ve erkânı ziyaret edip bunlar tarafından ihtirama mazhar olduktan sonra, Arakadz — Oden (7) sancagında Ar'a karşısında Vartenis köyünde aslen Ermeni olan Kurt (Kourth) isminde bir kumandanın evinde kaldı. Burada babası prensler prensi Konstantin'in Moğollara takdim edilmek üzere göndereceği hediyeleri bekledi. (8) Hetum, maiyetini toplayarak Derbent kapısına, Batu'nun ve oğlu hristiyan Sartak'ın karargâhına gitti. Buraya iyi bir kabul gördü. Batu, kralı, Mengü hanın nezdine Hazar denizinin gerisinde bulunan uzun bir yoldan gönderdi. (13) Bu prenslerin yanından ayrılan Hetum ve maiyeti Yayık nehrini, yolun ortasına tesadüf eden bir noktadan geçebildiler. İrtiş nehrini de geçtikten sonra Nayanlar memlaketine dahil oldular.

Badehu Karahatay'dan ve Türkistan'dan geçerek 13 Eylülde Mengü hanın karargâhına dahil oldular. Onu bütün haşmetile tahtında gördüler. Hatum hediyelerini takdim etti. Mengü kendisine imzasile bir yarlıg tevdi etti. Bu beratta, Hetum ve tebaası aleyhinde kimse tarafından bir tecavüzde bulunulma-

ması şiddetle emrediliyordu. Bütün kiliselerin vergilerden muafiyetine dair ayrıca bir ferman daha verdi. Hatum, Mengü'nün yanından I ikinciteşrin tarihinde ayrıldı; otuz günde maiyetile beraber Gh'oumsg'our'e bilâhere Ber-balekh, Bisch-balekh'e ve kumlu bir araziye geldiler. Bu insanların siyah katırları, kızıl ve siyah renkte beygirleri vardı. Oradan sonra ise Ermeniler şu yolu takibettiler: Yarleh (Arleh), Kul-luğ, Cambalıh (9), Khouthaph'a (10), Yanki Balıg, sonra Türkistan'a geçerek Egoph'rog (11), Tinga Balıg, Fulad (12) dan sonra Süt Denizi'ni geçtiler. Aloualekh (13) ve İlan Balıg (14), a vasil oldular. İlan Su nehrini Toros'un bir kolunu (15) geçtikten

(6) Bu fasıl bundan evvel Birinciteşrin 1835 tarihli defterde intişar etmişti. Klaproth'un kavline nazaran, bu fasıl Giragos'un aslı metninden Joseph Toutouloff isminde bir Ermeniye Tifliste bulunduğu sırada Rusçaya naklettirdikten sonra kendisi tercüme etmiş. Oldukça doğru yapılmış olan bu tercüme bir çok noksanlar, tenakuzlar, manasızlıklar arz ediyor ki, bunlar şüphasız Toutouloff'a racidir; yahut elindeki yegâne kûsurlu metinden ileri gelmiştir. Dalaurier, bu tercümeyi A, B yazmalarile tetkik ve tashih etmiştir. Aynı zamanda Klaproth'un kral Hetum'un Orta Asya'daki seyahatında takip ettiği yollara dair yazdığı notlardan, arzın bu kısmı hakkında yazılmış en yeni eserlerden ve Alex. de Humboldt'un 1843 de Paris'te basılmış üç ciltlik Orta Asya ismindeki eserlerinden tashih ve ikmal ederek, istifade etmiştir.

(7) Ararat eyaletinin şimali şarkisindedir.

(8) Tercümede daha ziyade Ermeni tarihini alâkadar eden iki sahifelik kısım terkedilmiştir. (bk. Türkiyat Mecmuası, II, s. 199. No. 3).

(9) Klaproth'a göre bu kale, Khaltar Ousikhé nor yahut Dzeng veya çiçe Eung-jun-fou kalesidir.

(10) Klaproth: Khouthauia veya Khouthavia.

(11) B yazmasına: Ergoph'roug.

(12) Fulad veya Bulad şehri Süt Göl civarındadır.

(13) Tahminen İli Balıg, Müslüman muharrirlerinin Almalığ'ı, Pegolotti'nin Armalecco'sı, Mogol-Gouldja-Kouré şehri ki, İli'nin sağ sahilinde ve Isığ Göl'ün şimali şarkisindedir (Klaproth, Magazine Asiatique, cüz. II, s. 173, 214, Ritter'in coğrafyasında Asya kısmı, c. II, s. 402, 404, 429; Alex. de Humboldt, Orta Asya, c. III, s. 395-396).

(14) Yahut Yılanlar şehri. Bu şehir bugün kaybolmuştur. Mevkîinin Çu'nun sol sahiline akan İlan Boşsu-ki Ermeni muharririmin bahsettiği İlansu nehri olmak icabeder — civarında olması tahmin edilebilir.

(15) Klaproth, bunların halen Khoubakhai denilen ve Çu havzasile ona dökülen Khorkhoto nehridi Talas havzasından ayıran büyük dağlar olduğunu tahmin ediyor.

Orhun Abideleri ve Ortazaman Türklerinde Devlet Teşkilâtı

— Sahife 7 den Devam —

münasebetin âhenkdar bir şekilde temadisi mümkün-
dü. Devletlerle münasebetin esası sulhdü; harp,
muahede ahkâmına riayet etmenin doğurduğu zaruri
bir netice idi.

“ Türk ırkını harp tarihinde devletçi, idareci,
inzibacı bir ırk olarak tanıtan, Türklerin yer yüzünün
törlü kısımlarında pek çok devletler tesis edip törlü
milletleri asayiş içinde idare edebilmelerini temin-
den âmil, Türklerin bu çok sağlam âmme hukuku
esasları olmuştur. „ (24)

sonra Talas (16), a geldiler, ve Mengü hanın karde-
şi olup şarka hakim olad Hülâgûnun nezdine vasıl
oldular. Muahheren garpten şimale teveccüh ederek
Sough'oulgh'an'a, Öroso'gh'an'a Kamots yani Khou-
zakh'a, Khentakhouir'e, Skhenakh (17) veya Kharte-
hakh'a (18) — ki burası Selçukilerin menşei olup
Toros'dan başlayarak Phartchin' de biter — geldiler.
Orada Batu'nun oğlu olup Medgü hanın nezdine gi-
den Sartak'a iltihak ve sırasile Sıgnak (19), büyük
bir şehir olan Savran, Karaçuh, Asun, Savri, Otrar,
Zournoukh (20), Tizağ (21), ve nihayet otuz günde
Semerkand'e, Soriphoul'e, Kerminiye'ye (22), Buha-
ra'ya uğradılar. Büyük Ceyhun nehrini geçtikten
sonra Mermen (23), Serhas, Horasan'ın karşısında
olup Rogasdan da denilen Tus şehirlerine uğradılar.
Oradan Mazenderan'a giderek Bestam'a oradan Irak-i
Acem'e, mülâhide hudutları üzerinde Eragh'a orada
Samgan (Damgan) a, büyük bir şehir Rey'e. Kazvin'e,
Ebher'e, Zengiyan'a, geldiler. On iki günde Tebriz'e
gelip, yirmi altı günde Aras kenarlarına vusul ve
onu geçtiler. Sisyan'da Batu Nuyin'a mülâki oldular.

Batu Nuyin, kiralı, vekil bıraktığı Hoca Nuyin'in
yanına gönderdi. Çünkü ordunun mühim bir kısmını
alıp, şarka doğru ilerliyen Hülâgû'ye karşı çıkıyor-
du. Kiralı Hetum Vartenis köyünde Prens Kurt'un
evine gelerek, evvelce, Mengü hanın verdiği mek-
tup ve beratları ibraz etmek ve ondan ona göre
lâzım olan emirleri almak üzere Batu'ya gönderdiği
Papaz Bazil'in avdetine kadar burada bekledi. "Ken-
disini ziyarete gelen Vartebet ve papas ve hristiyan
senyörlerin ziyaretlerini kabul etti. Cümlesine bir
çok nasihatlar bulundu.

Şu halde, bütün bu izahata, bilhassa Orhun ki-
tabeleri muhteviyatına istinaden Türklerde devleti
şu şekilde tarif edebiliriz :

Devlet; gayesi asayiş ve adalet olan ve bir na-
fiz hâkimiyete itaat eden müstakil ve müteşekkil bir
camiadır.

— SON —

Şevki Berker

(24) T. T. T., Tarih I, s. 48.

Gezdiği yerler hakkında bir hayli garip şeyler
hikâye etti. Nihayet, Mengü han'ın yanından ayrıl-
dıktan sekiz ay sonra, Ermenistan'a avdet etti (17
İkincikânun 1255 — 16 İkincikânun 1256) (24).

(16) Talas göle akan aynı isimdeki nehrin
şimal sahilinde kâin şehir.

(17) B yazmasında ve Klapproth'ta Sengh'akh.

(18) Bu, Klaproth'a göre halen Karaiav deni-
len dağdır ki, ondan Karasu ve Atşigan nehirleri
çıkıyor; bu şehir bunlar arasında kâin olup Seyhun
şimalindeki Savran'ın yukarisındadır.

(19) B yazmasında Sengh'an, bu, Seyhun'un
sağ sahiline dökülen Mouskan üzerindeki Sıgnak
şehridir. Seyhun'un sağ sahiline dökülen Ard üze-
rindeki Savran, Sabran şehri, Sıgnak'ın garbinde
görünüyor. Otrara kadar kadar zikredilen diğör üç
mekki Dalaurier'ce meçhuldür.

(20) Yahut Zernuh. Otrarın altında Seyhunun
garp sahilinde.

(21) Yahut Debzak. Strüşt veya Üsrüşne
memleketinde ve binaenaleyh Zernuh ve Semerkand
övası arasınca bir şehir.

(22) Semerkand ve Buhara arasındaki bu iki
mekkiden malum olabilen ikincisinin Maveraünnehir-
deki Kerminiye şehri olduğu tahmin olunabilir.

(23) B yazmasında Marmin. Mermen'in Bu-
hara-Seahas yolu üzerinde bulunduğu muhakkaktır
(bk. Türkiyat Mecmuası, c. 2, s. 202, No. I).

(24) Türkiyat Mecmuası, II, s. 199.—203.

Memleket Notları :

A K Ş E H İ R

Yazan : SITKI ULUATA

Yüksek Toros dağlarını geride bırakan tren, ge-
cenin karanlığını yırtıp; yeni günle beraber kara bir
yılan gibi kıvrılıp ısıklık çalarak, büyük Konya ova-
sında akmaya başlar. Yolcu götürüp yolcu getiren,
ağlatıp güldüren gurbet kuşu; yol güzergâhı olan
kasabalardaki ufak konaklamalarından soara, yalnız-
lığını ve çölün kasvetli kimsesizliğini hissettirme-
mek için, bütün hızıyla; telgraf direklerini saydır-
arak akar gider.

Güneş, namütenahi bozkırın arkasından, artık ya-
vaş yavaş kaybolmaya başlar ki; işte bu sırada siz-
zin gibi sabrı tükenmiş olan kara vagonlar katarı :
Vaha bulmuş çöldeki bir seyyah gibi birden bire
irkilerek; yabani fındık ağaçlarıyla örtülü, Sultan
dağlarına sırtını dayamış ve içi güveği girmemiş
bir gelin odası güzellikleriyle süslü Hoca Nasreddin
memleketine, Akşehir'e ulaşır.

İşte küçük, fakat şirin ve temiz bir istasyon,
istikbalinize çıkmış kalabalık bir halk kitlesi. Bir
tarafa payton arabaları var, arabacılar ise şapkala-
rını ellerine almışlar — Buyurun beyim sizi ben gö-
türeyim derken tıpkı 19 uncu asır şovalye uşakları-
na benziyorlar, Artık gece olmuştur, Akşehir gecesil

Bakin istasyonu şehre götüren 2,5 kilometrelik
parke döşeli yola ve etrafında serin gecenin
rehavetiyle ürperip, gıml gıml gımlayan taze yap-
raklı ağaçlara ve tabiat orkestrasının çaldığı (Ak-
şehir'e hoş geldiniz!) senfonisine ne çabukta aşık
oldunuz!

* * *

Şehrin sekiz yerine konmuş Halkevi hoparlörle-
rinden neşredilen, Ankara radyosunun çaldığı
Straus'un valslerinin ritmiyle uyanıp, kahvaltınızı
yaptınız; şimdi de Hoca Nasreddin türbesini ve Ak-
şehir'i göreceksiniz

İşte, Nasreddin Hoca'nın yüzyıllardan beri yat-
tığı Akşehir mezarlığı. Görüyorsunuz ya, ne Karaca
Ahmet'in ürpertici vahşiliği var, nede mezarlı-
ğının fakirliği göze çarpıyor. Burası başlı başına bir
uhreviyet sarayı. İşte merhumun türbesi, evet bir san-
dukanın içinde; başında kocaman bir kavuk Fincancı
katırlarını türkütmek için nede sakın yatıyor!

Bakin türbenin mermer sütunlarına her gelen
bir dilek yazmış. Meselâ : — Hoca efendi Akşe-
hir kadısının mavi gözlü büyük kızını seviyorum,
fakat param yok diye vermiyorlar, bari sen benim
için düğün ol; çünkü senin küçükün var sözünü din-
letirsin.

— Her halde rahatsız Hocam, çünkü bu sem-
ten fincancı katırları geçmiyor.

— Yarın akşam bize gel, gölle kaynatacağız.(1)
Vesire vesaire. Her gelen bir dilek diyor. Riva-
yete göre Hoca bütün müşkülli hallediyor. Yal-
nız bu dileği mezarlıktan çıkmadan bir başkasına
söylemek lâzım.

* * *

Burası Belediye binası, işte Postahane; Hükü-
met binası, karşısında Halkevi, uzakta görünen mo-
dern binalar ise Maltepe askeri lisesine aittir. Bu-
rası da Akşehir çarşısı! Buradan Hıdırlığa (2) gidilir.

Dağ başındaki şosalar, Havuzlar, Gazinolar ve
her türlü eğlence yerleri hep Hıdırlıktadır. Eger bu
güzel yere gece gidecek olursanız, sabahlamak is-
tiyeceksiniz. Çünkü buranın gecesi başka, mehtabı
başka, tabiatı bambaşkadır.

Bu yol tekkeye (3) gider. Burada çömlek (4)
pişirilir, saz çalınır ve şarap içilir; Tekke aşıkları
yatağı ve sevdâ kucacıdır.

Buradan da : Ölmeyen aşklara dekor olan ve
tatlı günahları akan suların şırıltılarıyla saklayıp, ta-
biat orkestrasının çaldığı besteleri misafir aşıklara
dinleten iklimlere, Engiliyle (5) gidilir.

Buradan ise : Renkli ispirto içerek günde elli
bin kilo balık tutan ve sandallarda sabahlayan ka-
zaklar (6) köyüne gidilir. İşte Akşehir ve civarı!

* * *

Akşehir binlerce Halk türküsünü koynunda bes-
leyen, şairlerine saz çaldıran, ağıt söyleten bir sa-
nat diyarıdır.

Ah, aman aman Saffet efendi!
Suçlarımı affet efendi,
Beni buradan al git efendi.
Ah oğlan oğlan olmaz olaydın.
Keşki buralara gelmez olaydın.

Bu büyük varlıkları meydana getiren 14000 nü-
fuslu Akşehir insanları temiz kalpli çalışkan ve ze-
kirdirler. Ve her zaman çalışıyorlar, çünkü memle-
ketlerine Türkiyenin hiç bir yerinde olmayan 300 me-
tre tuşla çalışan çift Turbinli bir hidrolik elektrik
fabrikası kurmuşlar, 12 kilometre uzaktaki Şarlık su-
yunu borularla şehre getirmişler, büyük bir Pelediye
hastanesi açmışlar, bir milyon lira sermayeli Akşehir
bankasının elzemiyetini düşünmüş ve hatta masrafı
halkı tarafından ödenmek üzere otomatik telefon
kurmaya bile karar vermiş, ve daha bir çok yapılması
güç olan büyük işleri muvaffakiyetle başarmışlardır.

Akşehirli misafirperverdir, bakın akşam yeme-
ğine.....nın evine davetlisiniz; muhakkak gidiniz, çün-
kü Akşehir davet ve yemekleri, Hoca'nın nükteleri
gibi kıymetlidir.

- 1 — Gölle : Bugday Mısır haşlaması (Hodık)
- 2 — Hıdırlık : Sultan Dağları'nın eteğinde Mestire yeri.
- 3 — Tekke : Çam ormanlarının arasına gömülmüş köy.
- 4 — Çömlek : Et yıkanmadan çömleğin içine konur, ağız çamurla
sınanıp fırında pişirilir.
- 5 — Engili : Akşehire iki saat uzaklıkta her evinde elektrikli
olup, iki büyük fabrikası bulunan köy.
- 6 — Kazaklar köyü : Akşehir gölündür.

Bu hal fazla yemek yedikten veya fazla içki kullandıktan sonra, midesinden rahatsız olduğu zamanlar kendini gösterirdi.

Stepan Stepaniç Jilin son derece keyfsiz bir halde uyandı. Rengi bozulmuş, tüyleri ürpermiş, acınacak bir vaziyette, sanki bir şeyden tiksiniş, incinmiş gibi yüzünde bir memnuniyetsizlik ifadesi belirmişti. Ağır ağır giyindi, maden suyunu yudum yudum içti ve odadan odaya gezinmeğe başladı.

Sabahlığına bürünüp, gürültüyle çıkardığı balgamını yere savurduktan sonra hiddetli, hiddetli söylenmeğe başladı.

— Burada hangi hayvan kapıları kapamadan yürüyor? Şu kâğıt parçasını kaldırın, yerde ne arıyor? Yirmi hizmetçimiz var buna rağmen evin içi bir meyhaneden daha intizamsız Kapıyı kim çaldı? Kim geldi?

Karısı :

— İhtiyar Anfissa, Fedia'mızı doğurtan ebe kadın, diye cevap verdi.

— Ne istiyor?

— Anlaşılmaz bir insansın Stepan Stepaniç! Onu sen davet ettin, şimdi de kızırıyorsun!

— Kızmiyorum, söz söylüyorum! Sen, küçük anne, kollarını kavuşturup karşımda duracağına ve kavga vesilesi arıyacağına birşeylerle meşgul olsan daha iyi edersin! Bu kadınları hiç anlamıyorum doğrusu! Yemin ederim ki onları hiç anlamıyorum! Bir iş görmeden günlerini nasıl geçirebiliyorlar! Koca çalışsın, bir hayvan gibi, bir öküz gibi eziyet çeksin, hayat arkadaşı olan kadın ise hiçbir iş görmeden, bir mücevher kutusu gibi yerinde dursun ve ancak kendisiyle kavga vesilesi arasın. Küçük anne, artık bu pansiyon alışkanlıklarına son vermenin zamanı geldi! Artık ne Enstitü talebesisin, ne de küçük bir bayan, fakat bir zevce, bir annesin! Neden başını çeviriyorsun? Hakikatı ifade eden sözlerimi işitmek hoşuna gitmiyor galiba, öyle mi?

— Ne gariptir ki bu hakikatler hep karaciğerinden rahatsız olduğun zamanlar ortaya çıkıyor!

— Âlâ, yine her zamanki hallerine başla, başla!...

— Dün akşam, ziyafet mi verdin? Yoksa birinin evinde kumar mı oynadın?...

— Böyle olduğunu farzedelim! Kime ne? Hesap vermeğe mecbur muyum? Sarfettiğim, bu evde sarfedilen her şey bana aittir! İşitiyor musunuz? banal!

Kavga bu şekilde başlar ve devam eder giderdi.

Fakat Stepan Stepaniç bilhassa akşam yemeklerinde, bütün ev halkının etrafında toplu bulunduğu zamanlarda fazla muhakeme yürütmeğe, faziletli, sert ve âdil görünmeğe karşı büyük bir arzu duyardı.

Daha ilk kaşığı ağzına götürür götürmez Jilin kaşlarını çatar, yemeği bırakır, söylenmeğe başlardı.

— Allah bilir nenin nesidir... Her halde bundan sonra yemek yemek için lokantaya gitmek icap edecek.

Karısı tasalı bir tavırla :

— Yine ne var? Çorba hoşuna gitmedi mi?

— Bu mahlutu yutabilmek için insanda bilmem hangi domuzun lezzet hassası bulunmalı! Ne berbat şey, bulaşık bez kokuyor... Soğanlar tahta kurusuna benziyor... İhtiyar ebe kadına doğru dönerek «Bu çok çirkin bir şey, Anfissa İvanovna» dedi. «Her gün yiyecek için bir yığın para veriyorum... Önüme getirilen yemeğe bakın! Her halde işimi gücümü bırakıp yemeği benim pişirmemi istiyorsunuz?»

Mürebbiye kadın çekingen bir tavırla :

— Çorba bugün iyi olmuş... dedi.

Jilin gözlerini açıp yumarak :

— Öyle mi? demek çorbayı iyi buluyorsunuz!..

Zevk meselesi!

İtiraf etmek lâzımdır ki, Varvara Vassiliyevna, zevklerimiz arasında büyük bir ayrılık var! (Jilin haşin bir hareketle oğlu Fedia'yı işaret ederek); meselâ bu çocuğun halinden memnunsunuz, ben ise ondan nefret ediyorum!... Evet, madam!

Yedi yaşlarında, solgun ve mariz benizli bir çocuk olan Fedia daha fazla sarardı, yemeği bırakarak önüne baktı.

— Evet, madam, siz onunla iftihar ediyorsunuz, ben ise ondan nefret ediyorum!... Acaba hangimiz haklıyız? Bilmiyorum; fakat öyle zan ediyorum ki ben haklıyım; çünkü ben oğlumu herhalde sizden daha iyi tanıyorum! Bakınız nasıl oturuyor! Terbiyeli çocuklar böyle mi otururlar? Doğru otur bakayım!

Fedia çenesini kaldırdı, boynunu uzattı; bu vaziyetle doğru oturduğunu zannetti. Gözleri yaşardı.

— Yemeğini yel! Kaşığı düzgün tut! Dur yaramaz çocuk, sana kaşığın nasıl tutulacağını öğreteyim! Ağlama! Gözlerimin içine bak!

— Fedia babasına bakmak istedi, fakat yüzü titredi; gözleri yaşla doldu.

— Vay! vay!... Ağlıyor musun? Hem kabahatlısın, üstelik bir de ağlıyorsun, öyle mi? Defol karşımdan, hayvan!

— Fakat... müsaade et de önce yemeğini bitirsin!.. diye müdahale etti annesi.

— Yemek yemeyecek!... Böyle haydutların; terbiyesizlerin yemek yemeğe hakkı yoktur!..

Fedia, yüzünün adaleleri gerilmiş, bütün vücudu sarsılmış bir halde sandalyesinden kaydı ve oda-

nın bir köşesine giderek büzüldü.

— Daha bitmedi!... diye devam etti babası. Seninle kimse meşgul olmak istemiyorsa, zararı yok! Seninle ben meşgul olacağım!... O zaman yola gelecek, bir daha sofrada ağlamıyacaksın! Ahmak! Çalışmak lâzım, anlıyor musun? Çalışmak lâzım! Baban nasıl çalışıyorsa, sen de öyle çalışacaksın! Hiç kimse kazanmadığı ekmeği yemek hakkına malik değildir! Adam olmak lâzım? Adam!

Karısı fransızca :

— Allah aşkına sus, yetişir dedi. Bari bizi yabancılar önünde tahkir etme... İhtiyar kadın hepsini duydu, şimdi onun sayesinde bütün şehir iç yüzümüzü öğrenecek.

Jilin rusça :

— Yabancılardan korkum yok, diye cevap verdi. Anfissa İvanovna sözlerinin doğru olduğunu görüyor. Demek, fikrince, bu haylazdan memnun olmuyorum, öyle mi? Onun bana neye mal olduğunu biliyor musun? Senin bana neye mal olduğunu biliyor musun, sefil çocuk? Yoksa para istihsal ettiğimi, zahmetsizce kazandığımı mı zannediyorsun? Halâ zırlıyor musun? Sus! Beni işitiyor musun; evet veya hayır? Yoksa canın kamçılanmak mı istiyor, alçak çocuk?

Önündeki peçeteyi masanın üzerine atarak ayağa kalkan karısı :

— Bu tahammül edilir şey değil, dedi. Bize ağız tadile bir yemek yedirmiyor! Lokmam boğazımda kaldı!

Ensesine kadar çıkan bir hareketle, mendili gözlerinde, yemek odasını terk etti.

Dudaklarında zoraki bir tebessüm beliren Jilin, homurdanarak :

— Darıldılar... Hepsi de hanım evladı... Görüyor musunuz ya, Anfissa İvanovna bugün hiç kimse hakikati işitmek istemiyor!.. Bu da bizim kabahatımız!..

Bir kaç dakika sessizlik içinde geçti. Jilin tabaklara bir göz attı ve henüz kimsenin çorbaya dokunmadığını görerek derin bir nefes aldı ve gözlerini mürebbiyenin ürkek ve kızarmış yüzüne dikti.

— Neden yemiyorsunuz, Varvara Vassiliyevna? Diye sordu. Darıldınız mı? Hakikaten darıldınız mı?

Doğruyu işitmek hoşunuza gitmiyor mu? Beni mazur görünüz! Benim karakterim böyledir! Yalan söyleyemem... Daima doğruyu söylerim. (İçini çekerek) Bununla beraber evdeki mevcudiyetimin hoş görülmeyeceğinin farkındayım. Önümde serbestçe ne yemek yenebiliyor ne de konuşuluyor... Güzel, fakat hissiyatınızı önceden bildirseydiniz giderdim... İşte ben de gidiyorum.

Jilin ayağa kalktı ve vekarla kapıya doğru ilerledi. Ağlayan Fedia'nın önünden geçerken durdu :

Çocuğun başını geriye iterek :

— Bundan sonra tamamen serbestsiniz! Artık terbiyenizle meşgul olmayacağım. Bu işten elimi eteğimi çektim! Baba olmak sıfatı ile, iyiliğinizi düşünerek, şayet sizi ve mürebbiyenizi incitti isem beni mazur görünüz. Bundan sonra, bir kere daha tekrar edi-

yorum, istikbalinizi alâkadâr eden her mesuliyetten sarfınazar ediyorum.

Fedia hiçkırmağa ve daha fazla bağırmağa başladı. Jilin azamette kapıya doğruldu ve odasına gitti.

Jilin uyandırdığı zaman kalbinde bir viedan azabı hissetti. Karısından, çocuğundan, Anfissa İvanovna'dan utandı; yemekteki hareketini hatırlıyarak büyük bir üzüntü duydu; fakat izzetinesine fazlasile düşküdü. Samimi görüşmek cesaretinden mahrumdu, yüzünü ekşitmeğe ve söylenmeğe devam etti...

Ertesi sabah uyandırdığı zaman keyfi yerinde idi, yatağından kalkarak neşeli neşeli ılık çalmağa başladı. Kahvaltı yapmağa geldiği zaman, yemek odasında oğlu Fedia'yı buldu. Çocuk babasını görür görmez ayağa kalktı ve onu şaşkın nazarlarla seyretti.

Babası neş'yle sofraya otururken ona sordu :

— Ey, ne haber delikanlı? Nasılsın bakayım? Haydi, gel, babanı öpüver.

Fedia, solgun, ciddi bir çehre ile babasına yaklaştı ve titreyen dudaklari yanağına dokundu; sonra uzaklaştı ve sessizce yerine oturdu.

Müntehir Hars

— 6 ncı Sayfadan Devam —

gösteren bir cemiyet realitesinde vakidir. Böyle bütünlük kriteriyumları dil, edebiyat, müzik, mimari, felsefe, ahlak, aile, iktisat, siyaset v. s. gibi müesseselerdir. Böyle kriteriyomlarla bağlı bulunan cemiyet «millet» dir. Ferd millet içinde bir ibda ihtiyaç ve zarureti şeklindeki buhranlara kapılmağa hazırlanır. Faal hale gelir. Ve kendini bu buhranlara kaptrarak faaliyetini yaşayarak gösterir. Bu faal ya şayış «mekûre» dir. Ferdin, cemiyetin canlılığı ve şuurun istiklâli dolayısıyla içinde bulunduğu durum «hürriyet» dir. Bu ferdin, yaşayan milletlerin ahenkli mecmuu «insanlık» dir.

2 — Bir de şöyle vaki olabilir : İrfan, önceden hazırlanmış kılışeler halinde tesbit ederler. Ferdin ruhunu ve kabiliyetini buna uydururlar. Skolastik düşünüş, ideolojideki ütübik ve fanatik prensipler, kalbi hükümlerden meydana gelen sistemler gibi.

Bu halde ferd faal değildir. şu iki karakter görünür.

1 — Şuur mustakil değildir.

2 — Cemiyet canlı değildir.

Bu halde ferd; ya budala, ahmak olur, yahut murai olur.

Ziya Gökalp, birinci tarzdaki irfana «müntehir hars» ikinciye «müteazzi irfan» der. Ve Kimya, fizik hâdiselerine benzeterek birinci tarzda ferdin «içtimai unsuru» ikinci halde ise «ihtilât unsuru» olacağını söyler.

Cemiyet içerisinde, elbetteki muayyen şekil ve kılışelerin mevcut olması tabii olacağını fakat bu kılışelerin önceden değil, müntehir harsın durumuna bakarak kurulmasının tabii ve normal olacağını belirtir.

Adana'da Şive Hususiyetleri

— Geçen Sayıdan Devam —

Yazan : Sait TORAMAN

20 — Şu kelimelerde konuşma dilinde birer hece düşer,

Satılık — Satlık
İyilik — İylik
Boyuna — Boyna
Kilitli — Kitli
Kıpırdatmak — Kıpırtmak
Kötürüm — Kötrüm

Özel İsimler

Useyn — Hüseyin
Halit — Halit
Tovfik — Tefvik
Esed — Esad
Ümmüsün — Ümmügülsüm
Haçça — Hatice
Zalha — Zeliha
Esme — Esma
Mahmut — Mahmut
Ehsan — İhsan
Helmi — Hilmi
Devriş — Derviş
Şavki — Şevki
Mikdat — Mithat
İrecep — Recep
İremzi — Remzi
Nafiye — Nafia
Rebuya — Rabia
Elif — Elife
Şerif — Şerife
Siddi, Siddika — Sıdika
Fadime — Fatma
Mistafa — Mustafa
Memet — Mehmet
Danel — Danyal
Omar — Ömer
Şemsi — Şemsi
Anış, Anşa — Ayşe
İraz — Raziye
Ehmet — Ahmet

Hayvan İsimleri

— Başka ad verilenler —

Camız — Manda
İt — Köpek
Cırlavık — Ağustosböceği
Tosbâ — Kaplumbağa
Nünük — Salyangoz

Cücük, Cürlük — Civeiv
Celfin — Piliç
Beçik — Keçi yavrusu
Enik — İt yavrusu
Sıçan — Fare
Kürük — Sipa
Şebeke — Maymun
Kalle — Sincap

Farklı söylenenler

Böcük — Böcek
Göbelek — Kelebek
Kertiş — Kertenkele
Köstü — Köstebek
Geçi — Keçi
Tavık — Tavuk
Horuz — Horoz
Göverçin — Güvercin
Tana — Dana
Donuz — Domuz
Hacı Lâlek — Leylek
Şahan — Şahin
Kipri — Kirpi
Kallangıç — Kırılğaç
İllengeç — Yengeç
Akrap — Akrep
Zırtlan — Sırtlan
Davşan — Tavşan
Yârese — Yarasa

Bitkiler

Soğukluk — Semizotu
Küncü — Susam
Şıfan — Yulaf
Harnup — Keçiboynuzu
Melengiç — Çitlenbik
Pelit — Palamut
Şitil — Fide
Dölle — Asma
Banadura — Domates
Anşa — Fatma Hatmi
Günebakan — Ayçiçeği

Farklı Söyleyişler

İlâhana — Lâhana
Haviç — Havuç
Marıl — Marul
Fasılya — Fasulya
Balcan — Patlıcan
Karnebit — Karnebahar
Kemmun — Kimyon

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ :
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ :
BASILDIĞI YER :

KEMAL ÇELİK
VEHBI EVİNÇ
BUGÜN Basımevi